

# HİTİT ÇİVİ YAZILI BELGELERİNDE GEÇEN “MU-ti meḫani-” HAKKINDA BAZI İZLENİMLER\*

Dr. BURHAN BALCIOĞLU

Günümüze kadar yirmi bini aşkın çivi yazılı belge çıkarılmış olan Boğazköy arşivinde, dini metinler sayıları bakımından en önemli yeri almakta ve bunlar arasında çoğunlukla Hitit krallarının başrolü oynadıkları bayram törenlerini anlatan metinler büyük bir önem taşımaktadır. Hitit metinlerinde birçok bayram ismi geçmekte ise de bunlar şimdiye kadar sistemli bir biçimde işlenmemiş ve Hititlerin bayram takvimi ortaya konulmamıştır<sup>1</sup>. Bunun yanında bazı kavramların anlamları da henüz kesinlik kazanmamıştır.

Konumuzu oluşturan (EZEN)? MU-ti meḫani-de bunlardan biridir.

MU-ti meḫani- metinlerde bir bayram olarak geçtiği gibi bir zaman süreci olarak da görülmektedir. Bu bayramın ne zaman kutlandığını belirtmek için zaman süreci olarak görüldüğü metin yerlerinin, kavramın anlamını saptamak için de, yazılışları ve filolojik bakımdan açıklanması üzerinde durulması gerekliliğine inanıyoruz.

I - MU.(KAM)-aš me-(e)-ḫa-ni-ḫa-aš	KUB XXIV 1 II 3; XXXVIII 12 I 19, 23; II 8; IV 4
MU-ti me-ḫa-ni-ḫa-aš	KUB XII 5 I 3; XXIV 3 I 16; XVII 21 I 21; III 14; XXXI 124 II 23
MU-aš me-e-ḫa-aš	KUB XII 5 IV 19
MU.KAM <sup>H1.A</sup> me-e-na-aš	KUB XXVII 1 I 22

\* Bu araştırma VIII. Türk Tarih Kongresi'ne bildiri olarak sunulmuştur.

<sup>1</sup> Konu tarafımızdan doktora tezi olarak hazırlanmış ve en kısa zamanda basıma verilecektir.

<i>ú-i-it-ti mi-i-ia-ni</i>	KUB IV 72 Rs. 2
MU-ti me-e-ia-ni	KBo XXVI 168 5, 4; KUB X 5 VI 11; XLII 105 Rs. 2, 14; KUB XXXII 108 Rs. 2; KBo XXI 34 + ABoT 1 I 3
MU-ti me-e-a-ni	KBo XV 32 I 2
MU-ti me-i-ia-ni	KBo XX 72 II 13
EZEN <sup>D</sup> IŠKUR MU-ti me-e-ne-ia-aš	KUB IX 3 IV 11
EZEN <sup>H1.A</sup> ŠA <sup>D</sup> Te-li-pi-nu	
MU-ti me-e-ia-ni-ia-aš	

II – Kavramın filolojik bakımdan açıklanması : MU-ti meġani-’nin ilk elemanı MU “sene, yıl” anlamına gelen Sumerogramdır<sup>2</sup>. Kavramın ikinci elemanının filolojik bakımdan açıklanması şimdiye kadar kesinlik kazanmamıştır. Aşağıda açıklanacağı gibi, yazarların bir kısmı meġani/meġaniiaš elemanını mene- “yüz, taraf” anlamına gelen söze, bir kısmı da meġatar- “büyüme, gelişme, olgunlaşma” anlamına gelen söze bağlamak istemişlerdir. Bu konuda kesin kararımızı bildirmeden önce, kavramın anlamını ortaya çıkaracak metin yerlerini gözden geçirelim.

a) Kavramın bir zaman sürecini belirttiğini kanıtlayan metin yerleri :

1 KUB XVII 21 I 19-23<sup>3</sup>

19 nam-ma-aš-ma-aš-ša-a[n SIS]KUR.SISKUR<sup>H1.A</sup>-aš  
pár-ku-ia-an-na-aš ud-da-ni-i

20 na-aḫ-ša-ra-at-ta[-a]n ki-iš-ša-an Ū-UL ku-iš-ki ti-ia-an  
ḫar-ta

21 nu-uš-ma-as UD-aš ITU-aš MU-ti me-ia-ni-ia-aš SIS-  
KUR.SISKUR<sup>H1.A</sup>

22 EZEN<sup>H1.A</sup> ki-iš-ša-an ša-ra-a Ū-UL ku-iš-ki

23 ti-it-ta-nu-ua-an ḫar-ta

<sup>2</sup> Bu sumerogramın hititçe karşılığı *uett-*’tir. Kavramın MU-ti meġani yazılışının, hititçe *uetti-* meġani olduğunu ilk kez. H. Ehelolf saptamıştır. Bk. ZA IX (1936) 182.

<sup>3</sup> Transk. ve çeviriyi krş. A. Götze, JCS IV (1950) 223.

- 19 Ayrıca [kur]banlarınızın temizliği konusunda  
 20 hiç kimse böyle saygı göstermemiřti.  
 21 Size günlük, aylık, .....’lik kurbanlarınızı,  
 22 bayramlarınızı hiç kimse böyle  
 23 yerleřtirmemiřti.

2 KUB XVII 21 III 12-16 = KUB XXXI 124 II 19-25

- 12 *na-ař-ta nam-m[a-(řu-ma?-a-ař A-NA)] DINGIR<sup>MES</sup>-ař  
 a-pi-e-da-ař*  
 13 *A-NA KUR.KUR<sup>HI.A</sup> l[a-(a-ma-)a]n-na Ū-UL ku-iř-ki  
 u-e-ri-iz-zi*  
 14 *nu-uř-ma-ař řA U[D<sup>M</sup>]’ řA ITU.KAM MU-ti me-e-ĵa-  
 ni-ĵa-ař*  
 15 *SISKUR.SISKUR<sup>HI.A</sup> Ū-UL ku-iř-ki pa-a-i EZEN<sup>HI.A</sup>-  
 ař-ma-ař*  
 16 *ĵa-az-zi-[ĵi-ĵa] Ū-UL ku-iř-ki i-ĵa-az-zi*

- 12 Ayrıca sizin tanrılarınızın o  
 13 ũlkelerde adını da hiç kimse zikretmiyor.  
 14 Sizin günlük, aylık (ve) .....’lik  
 15 kurbanlarınızı hiç kimse vermiyor. Bayramlarınızı  
 16 ve ritüellerinizi hiç kimse kutlamıyor.

3 KUB XXIV 1 II 3-8<sup>4</sup>

- 3 *EZEN<sup>HI.A</sup>-it-ta EZEN ITU EZEN<sup>HI.A</sup> MU-ař me-e-a-  
 na-ař*  
 4 *gi-im-ma-an-ta-ař ĵa-mi-iř-ĵa-an-da-ař*  
 5 *z-e-na-an-da-ař a-u-li-iř mu-ki-iř-na-ař-řa*  
 6 *EZEN<sup>MES</sup> I-NA KUR <sup>URU</sup>Ĥa-at-ti-pát e-eř-<řa-an->zi*  
 7 *nam-ma-ma-at-ta ta-me-e-da-ni KUR-e! Ū-UL*  
 8 *ku-ĵa-pi-ik-ki e-eř-řa-an-zi*

- 3 Senin bayramların: Ay bayramı, ..... ’nin bay-  
 ramları

<sup>4</sup> Transk. ve çeviriyi krş. A. Götze, JCS IV (1950) 223.

- 4 kışın, ilkbaharın,  
 5 sonbaharın *auli- mukešnaš*'ın<sup>5</sup>  
 6 bayramları(dır). (Bunları) *Hatti-* ülkesinde kutlarlar.  
 7 Ayrıca başka bir ülkede  
 8 asla kutlamazlar.

4 KBo XV 32 I 1-5<sup>6</sup>

- 1 [ma-]a-an-za LÚ EN.É<sup>TIM</sup> DİŞKUR URUKu-li-ú-iš-na  
 [EZEN? MU-ti]  
 2 me-i-ia-ni i-ia-az-zi nu ku-it ku-it me-*hur* LÚ E[N.É<sup>TIM</sup>]  
 3 tar-ra-at-ta ma-a-an ha-me-eš-*hi* ma-a-an EBUR-i ma-a-a[n  
 zé-e-ni ma-a-an]  
 4 gi-im-mi na-aš-ta LÚ EN.É<sup>TIM</sup> pi-ra-an pa-ra-a [I-NA?  
 UD.X.KAM?]  
 5 A-NA DİŞKUR URUKu-li-ú-iš-na mu-ga-a-u-an-zi pa-  
 [iz?-zi?]

- 1 [E]ğer evin beyi *Kuliüşna-* şehrinin Fırtına tanrısı için  
 2 [...] yaparsa, [evin] beyi her zaman  
 3 muktedir ise; ister ilkbaharda (olsun), ister hasatta (olsun),  
 iste[r sonbaharda (olsun), ister]  
 4 kışda (olsun) sonra evin beyi [X. günde]  
 5 *Kuliüşna* şehrinin Fırtına tanrısına ayin yapmak (için)  
 g[ider?]

5 ABoT 1 I 1-7<sup>7</sup>

- 1 ma-a-an-za SAL.LUGAL DU har-ša-an-na-aš  
 2 I-NA É<sup>LÚ</sup>.MESŠA!.TAM LUGAL-ša-an še-er  
 3 MU.KAM-ti me-i-e-ni ku-it im-ma ku-it

<sup>5</sup> *auliš mukišnaš* EZEN<sup>MES</sup> 'i C.G. v. Brandenstein, "geyikler hakkında yas tutma bayramı" (Or. NS VIII s. 78), Gurney," kurbanlık hayvanların bayramı" (AAA 27 1940, s. 60.) ve H. Ertem, "duayı yapan parmakların bayramı" (Fau-na., 1965, s. 259.) olarak çevirmektedirler. Bayramın anlamı için en son olarak bk. J. Friedrich-A. Kammenhuber, HW (1977) 85.

<sup>6</sup> Transk. ve çeviriyi krş. H. Hoffner, Alimenta., (1974) 13. ve A. Archi, UF 5 (1975) 11.

<sup>7</sup> Transk. ve çeviriyi krş. A. Götze, JCS IV (1950) 224.

- 4 *me-ħur i-ia-zi nu-za* <sup>LU</sup>DUB.ŠAR  
 5 SAL AMA.DINGIR <sup>LIM</sup>-ia *ya-ar-ap-pa-an-zi*  
 6 *nu* <sup>DU</sup> *ħar-ša-an-na-aš pi-ra-an pa-ra-a*  
 7 *I-NA* UD.II.KAM *kiš-an mu-ga-an-zi*

- 
- 1-2 Eğer Kraliçe Başın Fırtına tanrısının  
 mabeyincilerinin evinde (ise) Kral bunun üzerine  
 3 ... ..'yi zamar, ne olursa olsun  
 4 kutlar. Yazıcı  
 5 ve Tanrı anası yıkanır  
 6 ve Başın Fırtına tanrısına  
 7 II. günde şöyle ayin yaparlar:

6 KUB XII 5 I 1-4<sup>8</sup>

- 1 *ma-a-a[n-za SAL.LU]GAL* <sup>DI</sup>ŠTAR <sup>URU</sup>*Ta-mi-ni-in-ga*  
*I-NA* <sup>URU</sup>Ša-mu-u-ħa  
 2 *I-NA É A-BI A-BI* <sup>DU</sup>TUŠI *ša-ra-az-zi-ia-aš-ša-an A-NA*  
*É[<sup>TI</sup>]*  
 3 *še-e-er MU-ti me-e-ia-ni-ia-aš i-e-iz-zi nu ki-i* SISKUR.  
 SISKUR-ŠU  
 4 *ħa-an-te-iz-zi-ia-aš UD-az ya-ar-pu-ya-aš*

- 
- 1 Eğer kraliçe *Taminga-* şehrinin İŠTAR'ını *Šamuħa-*'da<sup>9</sup>  
 2 Majestenin büyük babasının evinde, evin  
 3 üzerinde .. ..'de kutlarsa bu kurbanları  
 4 ilk günden yıkanır (temizlenir).

7 KUB XXX 10 Rs. 14-17

- 14 *nu-mu É-IA i-na-ni pi-ra-an pit-tu-li-ia-aš É-ir ki-ša-at*  
*nu-mu pit-tu-li-ia-i pi-ra-an*  
 15 *iš-ta-an-za-aš-mi-iš ta-ma-at-ta pi-e-di za-ap-pi-iš-ki-iz-zi*  
*nu MU-ti mi-e-ni-ia-aš ar-ma-la-aš*

<sup>8</sup> Transk. ve çeviriyi krş. A. Götze, JCS IV (1950) 224. ve J. Danmanville, RHA 70 (1967) 53.

<sup>9</sup> Transk. ve çeviriyi krş. A. Götze, y.a.g.y. s. 224. ve A. Kammenhuber, ZA NF 22 (1964) 156.

- 16 *ma-aḫ-ḫa-an nu-za ú-uk-ka QA-TAM-MA ki-iš-ḫa-at ki-  
nu-na-mu-uš-ša-an i-na-an pit-tu-li-ia-aš-ša-[an]*  
17 *ma-ak-ki e-eš-ta na-at ši-i-ú-ni-mi tu-uk me-e-mi-iš-ki-mi*
- 

- 14 Evim *inan* hastalığı yüzünden (benim için) bir korku evi oldu. Korku önünde  
15 benim ruhum başka bir yere (doğru) akıyor ve . . . . .’deki hastalık  
16 nasıl (ise), bende öyle oldum. Şimdi *inan* hastalığı ve korku benim için  
17 çok oldu. Onu sen tanrıma anlatacağım.
- 

### 8 KUB XXVII ı I 20-28

- 20 *ma-a-an-kán MU<sup>H1.A</sup>-ma ku-i-e-eš iš-tar-na pa-an-te-eš nu  
LUGAL-uš*  
21 *la-aḫ-ḫi Ú-UL ku-ya-pi-ik-ki pa-an-za nu SISKUR Ú-UL  
ku-it-ki*  
22 *e-eš-zi MU<sup>H1.A</sup>-pát-kán me-e-na-aš SISKUR ḫa-pu-ša-  
an-zi*  
23 *LUGAL-uš-ma a-pi-e-da-ni MU-ti ku-e-da-ni LÍL-ri pa-  
iz-zi*  
24 *DINGIR<sup>LIM</sup>-za ku-e-da-ni MU-ti i-ia-zi nu-za LUGAL-  
uš a-pi-da-ni*  
25 *LÍL-ri še-er A-NA 𐎶IŠTAR LÍL 𐎺Ša-mu-ḫa an-na-al-li  
SISKUR.SISKUR*  
26 *am-ba-ši ki-el-di-ya ma-al-te-eš-šar-ra IŠ-TU DINGIR<sup>LIM</sup>*  
27 *a-ri-ia-an-zi nu ku-it LÍL-ri na-at A-NA 𐎶IŠTAR LÍL  
𐎺Ša-mu-ḫa*  
28 *an-na-li pi-an-zi*
- 

- 20 Eğer yıllar aradan gelip (geçmişse) ve Kral  
21 herhangi bir sefere gitmemişse (o yıllar için) hiçbir kurban  
22 yoktur. . . . . için kurbanı telafi ederler.  
23 Kral o yılda hangi kıra (sefere) giderse  
24 tanrıyı o yıl için kutlar ve kral o  
25 sefer üzerine (için), *Šamuḫa* şehrinin kırın IŠTAR’ına eski

- 26 *ambaġi-*, *keldi-* kurbanlarını ve adaklarını tanrıdan  
 27 soracaklar. Hangi sefer (için saptanmıġsa) *ġamuġa* Şehrinin  
 kırım İSTAR'ına  
 28 eski (kurbanları) verecekler.

b) Kavramın ilkbahar mevsimi ile ilgili olarak geçtiği me-  
 tin yerleri :

- 1 KUB X 5 VI 7-12 = Bo 286I VI 6-10  
 6 [(DU)]B.II.KAM *ma-a-an* LUGAL-*uġ*  
 7 [(UR)]<sup>U</sup>*Ĥa-at-tu-ġi*  
 8 [(I-)]NA É <sup>DÉ</sup>.A *ĥa-me-eġ-ĥi*  
 9 [(A-)]NA EZEN AN.TAĤ.ġUM<sup>SAR</sup>  
 10 [(MU-t)]*i me-ĵa-ni ĥa-iz-zi*

- 6 II. tablet. Eğer Kral  
 7 *Hattuġa-'ya*  
 8 Tanrı É.A'nın tapınağına ilkbaharda  
 9 AN.TAĤ.ġUM bitkisi bayramı için  
 10 .. ....'de giderse.

- 2 KUB XLII 105 III 10-14  
 10 *A-NA* EZEN <sup>DUG</sup>*ĥar-ġi gi-e-nu-ĥa-aġ* II UDU II  
<sup>DUG</sup>KA.DÛ  
 11 I *ĥa-ak-ġur* GA I *UP-NU AR-ĤA-AN-NU* I *tar-na-aġ*  
 İ.NUN  
 12 ZÍD.DA-*ma* <sup>DUG</sup>*ĥar-ġi-aġ* ŐU.NIGIN III UDU II PA  
 ZÍZ III <sup>DUG</sup>KA.DÛ  
 13 [I *ĥ*]*a-ak-ġur* GA I *na-aĥ-ĥa-ġi-iġ* İ.NUN II *UP-NU AR-*  
*ĤA-NU*  
 14 [MU-]*ti me-e-ni A-NA* <sup>D</sup>SAL.LUGAL <sup>URU</sup>*Ĥi-ġar-la*  
 LÚMES [URU<sup>LIM</sup> *SUM-kán-zi*]

- 10 Pitosun açılması bayramı için: II koyun, II KA.DÛ kabı  
 11 I *ĥakġur* kabı süt, I avuġ arpa kırığı, I *tarna-* ölçeği tereyağı,

- 12 ve un küpü. Toplam olarak: III koyun, II yarım ölçü buğday, III KA.DÛ kabı,  
 13 I *uakšur* kabı süt, I *nahhašiš* ölçeği tereyağı ve II avuç arpa kırığını  
 14 [...] ....'de <sup>D</sup>SAL.LUGAL için *Hišarla* [şehri] halkı ve-  
 [rirler.]

3 KUB XVIII 12 I 3-4

3 MUŠEN<sup>HI.A</sup> *mi-ia-na-aš-ši a-pi-ia ta-ru-uš-pa-an-ta-ri*  
 GIM-an-ma ŠA AN.TAḤ.ŠUM *me-ḥur ti-ia-zi nu-kán*  
 A-NA DINGIR<sup>MES</sup>

4 AN.TAḤ.ŠUM *ti-ia-an-zi* .....

3 *mišanaš* kuşları orada toplanırlar. Eğer AN.TAḤ.ŠUM'un zamanı gelirse, tanrılara

4 AN.TAḤ.ŠUM koyarlar (sunarlar) .....

c) Kavramın hem ilkbahar, hem de yaz mevsimi ile ilgili olarak geçtiği metin yerleri :

1 KUB XXXVIII 12 II 6-11<sup>10</sup>

6 DU URU *Li-iḥ-zi-na* DINGIR<sup>LIM</sup>-*tar ki-nu-un EGIR-pa*  
 DÛ-*ir*

7 É.DINGIR<sup>LIM</sup>-*ši ú-e-te-er* EZEN<sup>MES</sup> GIŠḤUR *pi-tar-ḥa-*  
*i-da*

8 *tar-ra-u-ya-an* II EZEN<sup>MES</sup>-*ši MU-aš me-ia-na-aš*

9 ŠA I EZEN *te-it-ḥi-eš-na-aš* I EZEN GIŠBURU<sub>x</sub> V  
 UDU<sup>HI.A</sup>

10 VII PA III BÂN *tar-ša-an ma-al-la-an* ŠA V PA ZÍZ  
 DUG<sup>ḥar-ši-ia-la-aš</sup>

11 LÛ<sup>MES</sup> É.GAL URU *Ka-ra-aḥ-na pi-eš-kán-zi*

6 *Liḥzina* şehri Fırtına tanrısı: Tanrı tasvirini şimdi tekrar yaptılar.

7 Ona (bir) tapınak yaptılar. GIŠḤUR *pi-tarḥaida-* bayramları (ile) (tanrı kültü)

<sup>10</sup> Transk. ve çeviri için bk. M. Darga Karahna şehri Kült-Envanteri. (1973)9.



- 8 zenginleştirildi. Onun .....’de iki bayramı (vardır).  
 9 (Bunun) içinde: bir gök gürültüsü bayramı (ve) bir hasat bayramı (vardır). Beş koyun,  
 10 yedi yarım ölçü, üç BÂN öğütülmüş *tarşan*, bunun içinde küpün beş yarım ölçü kızılca buğdayını  
 11 *Karahna* şehri saray halkı verirler.

d) Kavramın bir bayram olarak geçtiği metin yerleri :

1 KUB IX 3 IV 8-12

8 *a-aš-ta-ma-kán* XII GUD<sup>H1.A</sup> III ME UDU<sup>H1.A</sup> *na-an ħu-i-šu-an-da-an*

9 *šar-ra-an-zi* V GUD<sup>H1.A</sup> I ME L UDU<sup>H1.A</sup> *na-an-za*  
 LÜ.MEŠSANGA URU *Ka-a-[aš-ħa]*

10 *da-an-zi na-an I-NA* MU.III.KAM *A-NA EZEN<sup>H1.A</sup>*

11 ŠA <sup>D</sup>*Te-li-pi-nu* MU-ti *me-e-ia-ni-i[a-aš]*

12 *A-NA EZEN* ITU *ħar-kán[-zi]*

- 8 Arta kalan XII sığırı, 300 koyunu canlı olarak  
 9 ayırırlar: V sığır, 150 koyun. Onu *Ka[šħa-]* şehri rahipleri  
 10 alırlar. III. yılda tanır *Telepinu-*’nun .. ..... bayram-  
 larını  
 11 ay bayramı için tutar[lar.]

2 KBo XX 72 II 13

13 EZEN <sup>D</sup>İŠKUR MU-ti *me-e-ne-ia-aš* UD.II.KAM *tuħ-ħu-uš-ta*

13 Fırtına tanrısının .. .... bayramı(nın) II. günü bitti.

III- Kavramın üzerinde şimdiye kadar yapılan çalışmalar ve araştırmacıların görüşleri:

MU-ti meġani ile ilgili metin yerlerini ilk kez H. Ehelolf (ZA IX 1936, s. 112)’de bir araya toplamış ve kavramın hititçe karşılığının *uetti-meġani* olduğunu kaydetmiştir. Ancak herhangi bir çeviri önerisinde bulunmamıştır.

Kavram üzerindeki ilk detaylı çalışmayı A. Götze (JCS IV 1950, s. 223 v.d.)’da yapmıştır. Yazar, makalesinin başında *uetti-*

*meïani*'yi "New Year's Day" olarak çevirdikten sonra, kavramın iki elemanını, ilk önce ayrı ayrı anlamlandırmak istemiş, sonra bu önerisinden vazgeçmiştir. Yazar "yeni yıl günü" çevirisini, ilgili metin yerlerinden elde ettiği şu görüşlere dayandırmaktadır :

— *uetti-meïani*, günden ve aydan sonra veya yalnız aydan sonra geçmektedir.

— *uetti-meïani*, belli bir günde kutlanan önemli bir bayramı belirtir.

— *uetti-meïani*, mevsim isimleri arasında da geçer.

— *uetti-meïani*, ile belirlenen tarih, ilkbahar içinde bir gündür. Yazar ayrıca, ikinci eleman *meïani*'yi *mene-* "yüz, taraf" anlamına gelen sözle de ilgili görerek, kavramı "yılın bir yüzü, tarafı" olarak anlamlandırmak istemiştir.

Bundan sonra S. Alp *uetti-meïani*'yi şüpheli olarak "yeni yıl?" şeklinde çevirmiştir<sup>11</sup>.

J. Danmanville ise, kavramın *Taminga* şehrinin İSTAR'ının ritüel metninde (KUB XII 5) geçiş şeklini "yıl sonu" olarak anlamlandırmak istemiştir<sup>12</sup>.

E. von Schuler, MU-*ti meïani*'nin ikinci elemanının çevirisini yapmaksızın, sadece MU-*ti*'yi "..... yıllık" olarak çevirmiştir<sup>13</sup>.

Bundan sonra H.G. Güterbock konuyu (RHA 81 1967, s. 142 v.d.)'da yeniden ele alarak, kavramın belirli bir günü belirtmediğini açık bir şekilde kaydetmiştir. Yazar, kavramın formel bakımdan açıklanmasının güç olduğunu kabul ederek, "her sene" çevirisini yapmıştır; ancak *meïani* elemanının filolojik bir açıklamasını yapmamıştır.

En son olarak da M. Darga, Karahna şehri Kült-Envanteri metninde (KUB XXXVIII 12) kavramı, Güterbock'un çevirisini benimseyerek "her sene" olarak çevirmiştir<sup>14</sup>.

Araştırmacıların bu değişik görüşleri ve yukarıda sunduğumuz metin yerleri ışığında saptayabildiğimiz izlenimleri şöyle sıralayabiliriz :

<sup>11</sup> Bk. Belleten XVII (1954) 463.

<sup>12</sup> RHA 70 (1962) 58-59.

<sup>13</sup> E. v. Schuler, Kaşkaer., (1965) 152.

<sup>14</sup> M. Darga, Karahna Şehri Kült-Envanteri. (1973) 14.

— a<sub>1,2</sub>'de sunulan metinlerde kavram, gün ve aydan daha uzun bir zaman sürecini belirtmektedir.

— a<sub>3,4,5</sub>'de sunulan metinlerde de görüleceği gibi kavram, mevsimlerle ilgili olarak geçmektedir. Bu durum da, kavramın her mevsimde olgunlaşan bitkilerin hasat zamanını gösterdiğini kanıtlar. Her ne kadar kavram, kışın hasadı yapılan bir bitkiyle geçmiyorsa da, kış aylarında da hasadı yapılan bitkilerin varlığı kabul edilebilir. Nitekim metinlerimizde EZEN ŒE<sub>12</sub> ħarĵiāš “kış hasadı bayramı” kaydı vardır (KBo II 8 I 14)<sup>15</sup>.

— MU-ti meĵani ile belirlenen zaman ilkbahar mevsimini de içine almaktadır. Bu zaman da b<sub>1</sub> de sunulan metin yerine göre AN.TAĦ.ŒUM bitkisinin hasat zamanı olmalıdır. Aynı zamanda kavramın Telepinu ve Fırtına tanrısının bayramları olarak gözükmesi de (d<sub>1,2</sub>) bu önerimizin kanıtlarıdır. Çünkü kaybolan tanrı dönünce doğa yeşermekte ve canlanmaktadır. Ayrıca Fırtına tanrısının belirtileri olan şimşek çakması ve gök gürlemesi ilkbahar mevsiminde görülmektedir. Bu önerimizin diğer bir kanıtı ise, kavramın ilkbaharda kutlanan EZEN DUGĥaršî genuuāš “küpün açılması bayramı”<sup>16</sup> ile ilgili olarak geçmesidir (b<sub>2</sub>). Metinlerin verdiği bilgiye göre, küpler ilkbahar olunca, gök gürütüsü işitildiği zaman açılmaktadır<sup>17</sup>. Ayrıca b<sub>3</sub> de sunulan metinde MUŒEN<sup>III.A</sup> miĵanaš<sup>18</sup> kaydı geçmektedir. Kanımızca bu kuşlar, ilkbahar mevsiminde Ĥattuša'ya gelen göçmen kuşlar olmalıdır?

— Kavram c<sub>1</sub> de sunulan metinde görüldüğü gibi hem ilkbahar, hem de yaz mevsimi ile ilgili olarak da geçer. Liĥzina şehrinin Fırtına tanrısı için, kavramla belirtilen zamanda kutlanan iki bayramdan bir tanesi ilkbaharda kutlanan EZEN tetĥešnaš “gök gürütüsü bayramı”, bir tanesi de EZEN BURU<sub>x</sub> “hasat bayramı”dır. Kraliçenin Tamininga şehrinin İŒTAR'ını kavramla belirtilen zamanda evin üzerinde (çatıda, damda) kutlaması (a<sub>6</sub>) ve kralın şimşir ağacı altında Tešup ve Ĥepat için MU-ti meĵani'yi kutlaması (KBo XXI 34-

<sup>15</sup> Bk. C.W. Carter, HCl (1962) 182.

<sup>16</sup> Kavram EZEN TE-ŒI “ilkbahar bayramı” ile ilgili olarak da geçer (KUB XLII 105 III 22).

<sup>17</sup> KBo II 7 Vs. 9; Rs. 16; KUB VII 24 Vs. 11; XVII 35 II 12; XXV 23 I 8. Ayrıca bk. A. Archi, UF 5 (1973) 13.

<sup>18</sup> Kelimeyi A. Ünal, RHA XXXI (1973) 45'de “Vögel des Gedeihens” olarak çevirmiştir.

IBoT I 7 IV 43) bu önerimizin diğer kanıtlarıdır; çünkü açık havada bir bayram kutlanması için doğa koşullarının buna elverişli olması gereklidir <sup>19</sup>.

— Fırtına tanrısı için kutlanan MU-*ti meḫanaš* bayramı, elimizdeki veriye göre en az üç gün devam etmektedir (d<sub>2</sub>). Bu durum da A. Götze'nin kavram için önerdiği "yeni yıl günü" çevirisi ile uyusmamaktadır; çünkü "yılbaşı bayramı" tek bir gündür. Bu da metinlerimizde EZEN MU-*aš* SAG.DU-*aš* "yılbaşı bayramı" olarak belirtilmiştir (KUB XXXVI 97) <sup>20</sup>.

Yukarıda üzerinde durduğumuz izlenimlerin yanında kavramın anlamını saptamak için, filolojik bir açıklamasının yapılmasının da zorunluluğu vardır. Kavramın MU-*ti meni* şeklinde yazılışındaki *meni* elemanını A. Götze, *mene-* "yüz, taraf" (bk. J. Friedrich, HW s. 141) anlamına gelen sözle ilgili görmek istemiştir <sup>21</sup>. Ancak *meḫani* yazılışından *meni* yazılışına; *meḫani/memini*, *peššūazi/peššizzi* örneklerinde <sup>22</sup> olduğu gibi geçme olanağı vardır. Fakat *meni* yazılışından *meḫani-* şekline geçme olanağı yoktur. Kanımızca iki elemandan oluşan MU- *ti/aš meḫani/meḫanaš*'ı bir bütün olarak düşünmek gereklidir. İkinci eleman *meḫani/meni* veya *meḫanaš/meniāš*, hititçe *mai-miā-* "büyümek, gelişmek olgunlaşmak" fiilinden -*atar* eki ile türetilen *meḫatar* sözünün D. Lok. ve G. şeklidir. Bu durum da H. G. Güterbock'un kavram için önerdiği "her sene" <sup>23</sup> çevirisine uymamaktadır. Çünkü "her" sözü tüm dillerde çok kullanılan bir sözdür. Eğer *meḫani/meḫanaš* "her" anlamında olsaydı, yalnız MU "sene, yıl" anlamına gelen sumerogramla değil, diğer sözlerle birlikte geçmesi beklenirdi. Bundan dolayı, biraz önce kaydettiğimiz gibi kavramı, bir bütün olarak düşünüp, ikinci elemanı *meḫatar-* sözüne bağlayarak "yılın olgunlaşması, gelişmesi" olarak çevirmek istiyoruz.

<sup>19</sup> Çatıların kült bakımından önemi hakkında bk. R. Nauman, Eski Anadolu Mimarisi (1975) 164, alt not 37.

<sup>20</sup> Metnin transk. ve çevirisi için bk. H. Otten, OLZ LI (1956) 103 v.d.

<sup>21</sup> Bk. JCS IV (1950) 225.

<sup>22</sup> Bk. J. Friedrich, Heth. El. I (1960) 104.

<sup>23</sup> Bk. RHA 81 (1967) 143.